

SECTION 8. FOLKLORE STUDIES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-520-4-28>

THE FOLKLORE HERITAGE OF OLENA PCHILKA

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНА СПАДЩИНА ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Strelbitska O. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Department of Philology
Municipal Higher Educational
Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council
Lutsk, Ukraine*

Стрельбіцька О. О.

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри філології
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради
м. Луцьк, Україна*

Ольга Петрівна Косач, znana namy yak Olena Pchilka, – ce vyniatkova ta neperesichna osobistist' . Її інтереси охоплюють широкий спектр досліджень, оскільки вона прагнула працювати практично в усіх сферах українознавчої науки того часу. Особливе місце у колі наукових зацікавлень письменниці належить українській фольклористиці. Про це свідчить також і наявність народнопоетичних мотивів, образів і поезики у її творах.

Глибока прихильність до фольклору Ольги Петрівни Драгоманової-Косач бере свій початок ще в дитинстві. Відомо, що в родині Драгоманових діти виховувалися в атмосфері свободи та любові до всього українського. Про це Олена Пчілка згадує у своїх листах та біографії: «Можна стверджувати, що українська традиція оточувала нас потужно: це була українська пісня, казка, все те, що створила українська народна думка і чого дотримувався тодішній народ» [5].

Олена Пчілка була прихильницею вивчення і документування вузького локального фольклору, вважаючи за необхідне ретельно фіксувати усі зібрані зразки з однієї місцевості. Таку позицію дослідниця пояснювала тим, що для повного розуміння фольклорної традиції регіону потрібно записувати весь репертуар кожного виконавця чи оповідача.

Переїхавши разом з чоловіком, Петром Косачем, на Волинь, Олена Пчілка активно займалася етнографією. Вона записувала народні пісні, обряди, звичаї та збирала зразки народної вишивки, збагачуючи свої надбання матеріалами унікального культурного спадку.

В автобіографії письменниця зазначила, що інтерес до етнографії проявився ще у роки її перебування в колі брата Михайла і супроводжував її від початку подорожі до Звягеля. Волинь, а зокрема Звягельщина, стала для неї справжнім відкриттям. Саме там дослідниця знайшла неймовірно багатий етнографічний матеріал, який глибоко захопив її увагу. На Волині Олена Пчілка записала численні народні пісенні шедеври й обряди, а також зібрала значну колекцію традиційного орнаменту.

Будучи високоінтелектуальною та естетичною особистістю, Ольга Петрівна однак не відверталася від повсякденного життя селян і саме там знаходила свої найцінніші етнографічні скарби. У ті часи, без сучасних засобів запису, її інструментами залишалися звичайні папір і олівець, котрі ставали незамінними у фіксації народної спадщини. Слова записувала зі слуху, а мелодію вивчала напам'ять завдяки музичному чуттю. Таким чином переймала традиції волинського співу в селах Ковельського та Луцького повіту. У передмові до збірника колядок науковиця акцентувала увагу на чистоті та красі волинського говору, підкреслювала його українське підґрунтя й виділяла місцеві мовні особливості. Вона наголошувала, що саме на Поліссі найкраще збереглася стародавня пісенна традиція, зокрема колядки. Що вчоргове підтверджує захоплення цим регіоном.

Олена Пчілка зберегла свою любов до рідного краю, мови та фольклору не лише в збірниках народних творів, а й у тому, що передала весь репертуар, засвоєний на Волині, своїм дітям – Лесі Україні та Ользі Косач-Кривинюк. Згодом вони нотували пісні, яких навчила їх мати.

У своїй фундаментальній праці «Українські коляди» (1903 рік) Олена Пчілка ґрунтовно розглядає ключові наукові підходи й формулює гіпотези щодо одного з найдавніших жанрів народної творчості. У дослідженні висвітлені погляди на актуальні аспекти вивчення українських колядок, зокрема щодо походження назв «коляда» та «колядка», їхньої класифікації та основних мотивів. Вагомим є те, що дослідниця однією з перших обґрунтувала українське походження терміну «колядка», заперечуючи теорію про його римське коріння. Оригінальна класифікація колядок також заслуговує на особливу увагу науковців. Олена Пчілка відійшла від традиційних підходів, які базувалися на поділі за адресатами або мотивами. Її передусім цікавили етапи розвитку колядкового жанру та характерні риси самих пісень. У зв'язку з цим вона виділила три основні типи колядок: колядки-веснянки (найдревніші тексти, присвячені оспівуванню природи й кохання), колядки-легенди (в яких героями виступають сонце, місяць,

зорі й дощ) і колядки-вірші (християнські колядки, котрі, на її думку, здебільшого мають літературне походження) [4].

Окрім колядок, Ольга Косач найбільше зосередила свою діяльність на записах дитячого фольклору: ігри, скоромовки, загадки, небилиці, притчі (приповістки), колискові, вірші на кшталт «волинських придибашок», алегоричні пісеньки, так звані «безконечні казочки», забавлянки, заклички до птахів, звуконаслідування, жартівливі та танцювальні пісеньки. Важлива частина її роботи також полягала у збиранні народних казок, почутих від старожилів Волині. Зокрема, такі популярні казки, як «Рукавичка», «Солом'яний Бичок» та «Про Лисичку-сестричку і Вовка», були зібрані й видані саме завдяки старанням матері Лесі Українки.

Значною для української фольклористики є також праця «Українські народні легенди останнього часу» (1925), присвячена вивченню легенд, що виникли у зв'язку з подіями навколо «Калинівського чуда» та «Йосафатової долини». Олена Пчілка звернула увагу на джерела цього жанру, їх поширення та тематичне різноманіття, започаткувавши дослідження народної неказкової прози.

Поряд із укладанням фольклорних збірок Олена Пчілка зробила значний внесок у наукове вивчення української культури. Її дослідження охоплювали український народний вертеп, настінний розпис помешкань і традиційні орнаменти різних регіонів. Особливу увагу вона приділяла дослідженню народних дум. Зокрема, у своїй праці «Старосвіцькі «думи» в новому виконанні і поясненню» (1908) учена вперше підняла питання про важливість збереження мелодійного супроводу цих творів. Вона відзначила подібність мелодій дум до східних музичних мотивів і акцентувала увагу на загрозі втрати автентичності кобзарського мистецтва через його перетворення в концертну форму. Її погляди поділяли Леся Українка та Климент Квітка. Завдяки їх підтримці з'явилося видатне дослідження Ф. Колесси «Мелодії українських народних дум» (1910, 1913).

Олена Пчілка була не лише фольклористкою та етнографом, а й першою дослідницею українського народного орнаменту. У 1876 році в Києві вийшла її книга «Український народний орнамент», яка містила 23 кольорові замальовки писанок. Ця праця принесла їй визнання як першої знавчині українського народного мистецтва такого роду.

Як бачимо, письменниця цікавилась усім, пов'язаним з українською традиційною культурою – від пісень, звичаїв та вишивок до писанок і настінних розписів, адже в ті часи оселі та печі часто розфарбовували власноруч.

Ольга Петрівна Косач була визначною постаттю. Представниця інтелегентного роду Драгоманових, вона не лише виховала класика української літератури Лесю Українку як мати та педагог, а і зробила вагомий внесок у розвиток української етнографії та народознавства. Проте багато аспектів її наукової діяльності й до сьогодні залишаються недостатньо осмисленими. Зібраний нею фольклор і наукова спадщина ще чекають на повноцінну увагу дослідників і видавців.

Література:

1. Вічні берегині України: наукові праці й розвідки до 150-річчя від дня народження Олени Пчілки та 130-річчя від дня народження Лесі Українки / ред. кол.: М. Іванюк, В. Матвійчук, В. Римська та ін. Новоград-Волинський : НОВОград, 2001. 158 с.
2. Дрофань Л. А. Берегиня: [Життєва і творча біографія Олени Пчілки]. Київ : Молодь, 2004. 206 с.
3. Леся Туровська. Берегиня української культури. *Наука і суспільство*. 2024. № 7. С. 19–25.
4. Мікула О. Творчість Олени Пчілки і фольклор. Ужгород : Гражда, 2011. 312 с.
5. Пчілка О. «Золоті дні золотого дитячого віку...»: автобіографічний нарис. Київ : Веселка, 2011. 80 с.